

РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКА ФИРМА „Н. МИНЧООЛУ & Е. СЕЛВЕЛИ И СЪДРУЖИЕ“ И ТЪРГОВИЯТА ИМ ПРЕЗ XIX ВЕК

Юмико Хаясака

Япония

THE DEVELOPMENT OF THE TRADING COMPANY „NIKOLA MINCHOO LU & EVSTATI SELVELI AND ASSOCIATION“ DURING THE 19TH CENTURY

Yumiko Hayasaka

Japan

Abstract:

“Nikola Minchoolu & Evstati Selveli and association” is one of the biggest trading companies in Bulgaria from 1840s’ to 1860s’, the last decades under the rule of the Ottoman Empire. The company was located in Veliko Turnovo and developed by transit trade between Istanbul and Western Europe (Vienna). This article explains about their branches on Bulgarian territory along the Danube, formation of the trading networks and trading skills. They had own “Khan” (Caravansary), a big storehouse and shops in the center of Veliko Turnovo. Nikola Minchoolu also subsidized some constructions and restorations of churches in this city by his own means. He is not only a merchant, but also a politician and a prominent person. It is considered that these investments contributed to the city and supported his social status at the same time.

Key words: *trade, trading networks, policies, charity.*

Търговска фирма „Никола Минчоолу & Евстати Селвели и съдружие“ е една от най големите търговски фирми в България през XIX век. Основното ѝ седалище е град Търново и името на Никола Минчоолу е останало и досега като название на известния хан „Хаджи Николи“ в Самоводската чаршия. Самата сграда на хана е

построена около 1858 г. от великолепния възрожденски майстор Колю Фичето (Никола Фичев).

Фирмата е основана 1841 г. от Хаджи Минчо хаджи Цачов, който е тъст на хаджи Никола Минчоолу и от още един човек на име Евстати Селвели. Организацията на фирмата се състои от членовете на две семейства, но след няколко години се включват и външни съдружници. През 50-те години на XIX век фирмата постепенно развива търговията си. Никола Минчоолу наследява фирмата през 1855 г. от тъста си Хаджи Цачов, който е бил убит на 22 май същата година. Иванчо Радювич се включва във фирмата от ранните ѝ години като чирак и работи докато фирмата се разпада в началото на 1865 г.

Фирмените документи са съхранени в държавния архив на Велико Търново, фонд 82к., опис 1 и 2 „Търговска фирма „Никола Минчоолу & Евстати Селвели и дружие” – В. Търново.” Те са 247 архивни единици, съдържащи хиляди страници. Включват търговски писма, търговски тефтери, контракти, документи за недвижими имоти и други. Във фонд 65к. „Колекция от стари документи от Великотърновския окръг” също има няколко документа за тяхната фирма. Голямо количество фирмени документи са написани или съхранени от Иванчо Радювич. От запазените документи личи, че той е работил много отговорно и прилично. Това, което казах, може да се разбере от неговите ръкописни документи, в които са описани много неща до най-малките детайли. Без него нямаше да има история на фирмата, защото благодарение на това, че е писал и пазил документите им, ние можем да ги проучваме и анализираме. С тези документи, ще отправя един поглед към начина им на търговия през XIX век.

Ползваните материали за доклада ми са основно от фонд 82к., опис 1, а.е. 160, 161 и 193. е. е. 160 е около 40 търговски писма от фирмата в Търново до Иванчо Радювич в Русе в периода от 1850 г. до 1856 г. е. е. 161 е пак търговски писма около 30 на брой от фирмата до него във Видин между 1845 г. и 1854 г. е. е. 193 е търговски тефтер, ползван от Иванчо Радювич в периода 1847–1860 г. за вземане и плащане на пари между множество търговци в различни градове на България, като Русе, Видин, Свищов и Търново.

Тяхната търговия се характеризира първо, с формиране на търговска мрежа. Търново е основното място, но те търгуват и в много

други градове в България. През 40-те години на XIX век главните предприемачи Хаджи Цачов и Е. Селвели изпращат Иванчо Радювич в Русе, който почти постоянно пребивава там до 1856 г., като от време на време посещава по търговски дела Видин, а по-рядко Плевен, Свищов, Никопол и Лом. Има запазено едно писмо от фирмата до Иванчо Радювич в Русе, от февруари 1851 г., в което става дума за „Илиова хан”¹. Вероятно той е ползвал този хан за търговия или за пребиваване. В Русе е имало голямо пристанище и по река Дунав са минавали редовни австрийски параходи. Той получава стоки най-вероятно от Западна Европа и ги изпраща основно към Търново, Видин и други градове. Там също така са се продавали стоки на различни търговци. Вследствие от разрастването на търговията им, те са мигрирали и основали клонове на няколко места. През 1856 г. Хаджи Никола Минчоолу се премества в Цариград, а Евстати Селвели във Виена². Същата година Иванчо Радювич се връща в Търново. Атанас Михайлов, който е съдружник на фирмата отскоро, също заминава за Виена. Разширяват търговската си мрежа, като самите те се установяват в най-значимите търговски центрове. А в други градове, като Свищов, Букурещ и Цариград, те си имат своите агенти. Хаджи Никола Минчоолу е притежавал къща в Цариград. Това е доказано от едно писмо от 1882 г. През тази година той вече се е бил върнал в Търново и е искал да продаде своята къща в Цариград³.

Те често комуникират чрез писма, много от които са се запазили и досега. Повечето са написани на български, а от време на време на гръцки език. През XIX век български едри и заможни търговци имат високо образование и използват няколко езика, например български, гръцки, османотурски и други европейски езици. Когато комуникацията е по-интензивна, за един месец има по 10 изпратени писма. Тези писма са пращани понякога по пощата, но повечето са носени от кираджиите. Професията на кираджията е да превозва стоки между градовете. Особено между Търново и Русе те постоянно ползват кираджиите, които транспортират стоки и носят писма. Между двата града, в едната посока, пътят отнема два дена. Таксата за превоз се нарича кирия. Между Видин и Русе ползват параходи по Дунава. От Цариград се пътува през пристанището на Варна или по суша. За да се измени пътят в едната посока, е трябвала около една седмица. В

писмата от фирмата в Търново до Иванчо Радювич в Русе или Видин е пълно с инструкции за събиране на вересия (кредит), за уреждане и продажба на стоки и за изпращане на пари.

Фирмата се занимава с внос и износ, но вносът ѝ към вътрешния пазар на османската империя е по-голям от износа. Внасяните стоки са предимно всякакви платове, преди, фесове, кожи, конци и метални изделия. А износните са зърнени храни, вълна, пашкули, кожи и други. От а.е. 160 и 161 може да се разбере, че те са продавали стоките в големите градове на Северна България, както и на няколко големи панаира, като например Узунджовския панаир, Карас панаир и панаирът на Джумая (Търговище). При тях идват клиенти от далечни места. В писмо от 12 септември 1853 г. пише, че евреи са идвали от Видин до Търново и са си купили стоки за десетина хиляди грошове⁴.

Има интересен начин на продаване – „вересия”. Това е тогавашна кредитна система, а думата все още се използва макар и рядко. В писмата от Търново до Иванчо Радювич в Русе или Видин много често пише да съберат вересиите, за да не овехтеят. И в търговските тефтери често се появяват сметки на вересиите, – от кого и каква сума има да се взема. В едно писмо от фирмата в Търново до Иванчо Радювич във Видин на 19 юли 1853г. пише, че „..... и ние дадохме до осем хиляди гроша на вересия 61 ден ваде.”⁵

Събраните пари от търговията се ползват за купуване на стоки, за заплати и може би за спестяване. В едно писмо от 12 януари 1856 г. от Търново до Иванчо Радювич в Русе пише, когато събере дадена сума пари, да я изпрати до Цариград⁶. Не пише за плащане на някаква сметка или за купуване на стоки, а пише само да я изпрати. И в писма до Букурещ понякога става дума за същото. Фирмата има връзка с известния български търговец Христо Тъпчилещов в Цариград. През XIX век търговците ползват различни монети, заради нестабилността на турските монети. В писмата и тефтерите се споменават грошове, рубли, махмудии, карбованци, меджидии, реали, руски империали, пенди, франги, икилицы и други. С писмата от Виена съдружникът Атанас Михайлов почти всеки път е съобщавал обменният курс. Съдружниците внимателно наблюдават курса и много често обменят валута.

Намерих няколко свидетелства за търговските им сгради. Има една снимка на маазата на Хаджи Цачов, която се намира на главната улица в Търново, близо до площадното пространство Баждарлък, до която се слиза на изток откъм Самоводската чаршия. Маазата му е каменна, здрава двуетажна сграда, на подземния етаж има голяма маза на стръмния терен към река Янтра. За тази маза съществуват две снимки и в едната пише името на хаджи Цачов, а в другата пише „Маазата на Хаджи Славчо.” През април 1863 година те вече са затворили въпросната мааза и има вероятност тя да е била продадена или отдадена под наем⁷.

Съдружниците ползват няколко дюкяна в Търново. В запис на 29 март 1860 г. се пише „Продавам на Г-да Н. Минчогулу и Е. Селвели собствения дюген лежащ в Баждарлук срещу джамията и разположен от една страна до манастирския дюген св. Апостол Петра и Павла, от друга страна и изотзад дюгена на Петра Велчов, а отпред големия път, сас условена цена за грош дваисет и две хиляди и петстотин 22,500.”⁸ Но, за същия дюкян на 23 април условията са се променили, като вместо за продаване, е бил обявен за отдаване под наем 1500 гроша годишно⁹. Там с съседство се е намирала маазата на хаджи Цачов. От едно писмо на 31 ноември 1863 година се знае, че и Иванчо Радювич също има един дюкян в града¹⁰.

Самата сграда на големия хан в Самоводската чаршия е триетажна, с много помещения, има вътрешен двор настлан с калдъръм и дюкяни, гледащи към улицата. На 21 декември 1859 г., както се казва в едно писмо, стоките са дошли в този хан от Севлиево, което доказва, че ханът вече е бил активиран¹¹.

Хаджи Никола инвестирал парите за няколко строежа освен на собствените му сгради под формата на дарение или помощ. През 1858 година той е дал 10 900 гроша, за да се построи българската църква в Цариград¹². Преди това е дал през 1856 г. за строежа на Капиновския манастир като помощ 2935 гроша¹³, а за църквата “Св. Константин и Елена” в Търново – 13 000 гроша¹⁴.

Фирмата създава търговски връзки с членовете си между Цариград, Търново и Виена и разширява търговията си. Както и при други едри български търговци, това е типичен начин на търговия през XIX век. Постройките на собствените им търговски сгради, маазата

на хаджи Цачов и ханът на хаджи Николи в центъра на града, както и инвестирането в строежи или реставрации на религиозни сгради, дават импулс за развитието на града. Тези инвестиции са свързани с политическия живот на хаджи Никола. От 60-те години на XIX век, когато той е пребивавал в Цариград както отделни граждани, така и цели общини от различни селища в България са се обръщали към него с молба и са го упълномощавали да носи различни писма или молби до Високата порта¹⁵. Той не е само търговец, но също умел политик, виден общественик и един от първенците на Търново. Финансовата подкрепа, с която често обезпечава Търново, също повишава общественото му положение. Тук се вижда още една връзка между него и града, освен по линия на търговията му.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Ф82К. Оп. 1 а.е. 160 л. 33, ДА – В. Търново
- ² Ф82К. Историческа справка
- ³ Ф65К. Оп. 1 а.е. 135 л. 2, 2г, ДА – В. Търново
- ⁴ Ф82К. Оп. 1 а.е. 161 л. 30
- ⁵ Ф82К. Оп. 1 а.е. 161 л. 34
- ⁶ Ф82К. Оп. 1 а.е. 160 л. 135
- ⁷ Ф82К. Оп. 1 а.е. 87 л.1
- ⁸ Ф82К. Оп. 1 а.е. 30 л. 3
- ⁹ Ф82К. Оп. 1 а.е. 30 л. 1, 2г
- ¹⁰ Ф82К. Оп. 1 а.е. 87 л. 3
- ¹¹ Ф65К. Оп. 1 а.е.45 л. 1
- ¹² Ф65К. Оп. 1 а.е. 292 л. 9г
- ¹³ Ф65К. Оп. 1 а.е. 123 л. 9г
- ¹⁴ Ф65К. Оп. 1 а.е. 292 л. 10
- ¹⁵ Ф49 а.е. 92 БИА, НБКМ

ЛИТЕРАТУРА

1. Държавен Архив – В. Търново (ДА-В.Търново)
Ф65К. Оп. 1 а.е. 45; 123; 135; 292; 337.
Ф82К. Историческа справка

Ф82К. Оп.1 а.е. 30; 87; 160; 161.

2. Български исторически архив при НБКМ (БИА-НБКМ)

Ф49 а.е. 92

ОПИС НА СНИМКОВИЯ МАТЕРИАЛ

№ 1. Хаджи Никола хаджи Димов Минчоолу (Ф65К. Оп. 1 а.е. 337, ДА – В. Търново)

№ 2. Евстати Селвели и съпругата му (Пак там.)

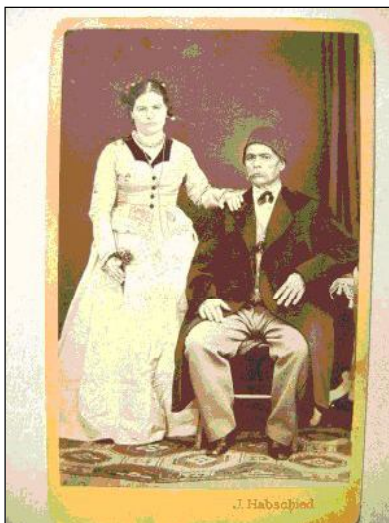
№ 3. Мострите на платовете (Ф82К. Оп. 1 а.е. 160 л.26, ДА – В. Търново)

№ 4. Маазата на Хаджи Минчо хаджи Цачов (Фонда на историческия музей, В. Търново)

№ 5. Ханът на Хаджи Николи (Лична колекция на Юмико Хаясака, 2011 г.)

№ 1

№ 2

№ 3

№ 4

№ 5